

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Казаков Є., Завадських Г. М., к.е.н., доцент

*Таврійський державний агротехнологічний університет
Імені Дмитра Моторного*

Постановка проблеми. Соціальне підприємництво набуло поширення вже у всьому світі і втілюється в соціально-економічну сферу життя. Однак, хоча концепція соціального підприємництва добре зарекомендувала себе у підприємницькій спільноті, все ж треба констатувати, що переваги соціального підприємництва, повною мірою не усвідомлюються владою та суспільством нашої країни, а потенціал такого інноваційного виду підприємницької діяльності сприймається з недовірою.

Серед вітчизняних науковців, які вивчають проблеми сучасного соціального підприємництва в Україні та світовий досвід можна виділити З. Галушка, О. Кіреєва, А. Корнецького, Ж. Крисько, І. Мазур, А. Мокій, М. Наумова, І. Салій, З. Свереду, В. Сизоненка.

У наукових працях вітчизняних та іноземних науковців розглядаються питання природи і сутності, характерні риси соціального підприємництва, форми і методи його використання та вплив на соціально-економічний розвиток країни та суспільний добробут.

Основні матеріали дослідження. Соціальне підприємництво стало симбіозом базового поняття підприємства та якісних ознак благодійної організації, поєднуючи прагнення до отримання прибутку із реальним вирішенням суспільно значущих проблем. Досвід економічно розвинутих країн світу показав ефективність даної концепції, а також можливість її існування у різних формах, в залежності від характерних особливостей національних економічних систем.

Узагальнення результатів дослідження сутності соціального підприємництва зарубіжними та вітчизняними науковцями дозволило виокремити та уточнити такі його специфічні риси: якісно новий підхід до вирішення соціальних проблем, пріоритетність соціальної мети, фінансова самостійність, реінвестування прибутку у розвиток СП, впровадження інновацій, розширення і масштабованість підприємства. Отже, соціальне підприємництво являє собою інноваційний механізм, що поєднує соціальну місію з комерційним (підприємницьким) підходом і поступово змінює суспільство.

Головною місією СП є досягнення соціального ефекту з можливістю одержання прибутку, але це не виключає того, що СП може функціонувати і як неприбуткова організація. На відміну від звичайної благодійності, соціальні підприємства мають сталі бізнес-моделі - ефективний інструмент сталого розвитку СП та вирішення актуальних суспільних проблем.

Ключовими критеріями належності організації до групи соціальних підприємств є:

- працевлаштування вразливих груп населення (таких як ветерани АТО, ВПО, особи з інвалідністю, мешканці сільської місцевості та ін.);
- прибуток від діяльності повністю або частково спрямовується на підтримання статутної діяльності громадського об'єднання, благодійної організації, благодійного фонду;
- прибуток повністю або частково витрачається на фінансування окремих видів послуг для соціально вразливих груп населення.

Успішним соціальним підприємцем, який генерував і реалізовував прогресивні ідеї, спрямовані на вирішення гострих соціальних проблем був Глава Греко-Католицької Церкви митрополит Андрей Шептицький. Саме він розвивав народну банківську систему в Галичині, заснував кооперативні ліцеї, спеціалізовані гімназії для дітей-сиріт, вкладав кошти в будівництво заводів і фабрик в Західній Україні.

Перша спроба зібрати і систематизувати інформацію щодо соціальних підприємств України завершилась виданням збірки «Каталог соціальних підприємств України 2013 року», до якого увійшла інформація про 41 соціальне підприємство різних галузей та організаційно-правових форм з різних регіонів України. Того ж року в Україні було запущено інформаційний майданчик про соціальне підприємництво - портал «Соціальне підприємництво в Україні» www.socialbusiness.in.ua. Того ж року народний депутат Верховної Ради України О.Б. Фельдман підготував і подав на розгляд законопроект № 2508 «Про соціальні підприємства». Це була перша спроба законодавчого регулювання соціального підприємництва. Нажаль, документ був відхилений після розгляду Комітетом Верховної Ради з питань економічної політики.

2014 року вийшла в світ перша велика україномовна публікація з соціального підприємництва «Зміни творить кожен із нас: соціальне підприємництво та стратегічна філантропія», автором якої є Катерина Смаглій. Ця книга була видана за підтримки Фонду сприяння демократії при Посольстві США в Україні та Програми імені Фулбрайта в Україні.

З 2015 року соціальне підприємництво в Україні стало розвиватися більш активно, що зумовлено військовим конфліктом на

Сході нашої країни та погіршенням соціально-економічної ситуації. Загрози і виклики українського суспільства, а саме військові дії, проблеми внутрішньо переміщених осіб, економічна криза та соціальна напруга в суспільстві сприяли активізації соціальних ініціатив. З 2015 року в Україні почала діяти Програма соціального інвестування в Western NIS Enterprise Fund, яка успішно надає доступні кредити (5-10% річних) за Програмою соціального інвестування.

У березні 2018 року в Україні стартував проект із розвитку соціального бізнесу «Соціальне підприємництво: досягнення соціальних змін за ініціативою “знизу”» на період до вересня 2020 року. Метою такого проекту є професійне зростання соціальних підприємців, формування законодавчого забезпечення такої діяльності.

У межах проекту реалізуються новітні форми активізації соціального бізнес-середовища: формуються банки та гаражі ідей, проводяться хакатони, молодіжні табори, конференції, обміни досвідом та ін. Дослідження територіального розподілу соціальних підприємств, інформація про які наведена у Каталозі соціальних підприємств України за підсумками 2016-2017 років свідчить про те, що найбільша їх кількість припадає на Київську (39СП), Львівську (14СП), Донецьку (13СП), Чернівецьку (9СП) і Полтавську області (8СП). Згідно з даними Каталогу, соціальних підприємств немає лише у Рівненській області.

В Україні фінансову підтримку на розвиток соціального підприємства надають насамперед міжнародні донорські організації шляхом впровадження проектів технічної допомоги. Серед донорів, які на протязі останнього десятиріччя надали істотну підтримку розвитку СП в Україні, є USAID, Програма Розвитку ООН (ПРООН), уряди Німеччини та Великої Британії тощо. Вони надають фінансові ресурси на подолання соціально економічних викликів, розвиток потенціалу на індивідуальному, інституційному рівнях. Одним із позитивних прикладів підтримки СП в Україні є спеціальна програма кредитування СП, яку проводить АТ «Ощадбанк» у співпраці з міжнародною організацією *Western NIS Enterprise Fund*. Мета програми визначена як «підтримка соціальних підприємств малого бізнесу шляхом надання кредитів на економічно привабливих умовах».

Найвідомішими українськими соціальними підприємствами-брендами є такі:

- ✓ пекарня «Горіховий дім», м. Львів – соціальне підприємство, що поєднує хлібопекарський бізнес з трудовою інтеграцією жінок, що не мають постійного місця проживання;
- ✓ благодійний магазин «Ласка», м. Київ – магазин одягу, який займається реалізацією вживаних речей від населення, а

виручені кошти спрямовує на благодійні фонди та соціальні проекти;

- ✓ піцерія «Pizza Veterano», м. Київ – заклад громадського харчування, що працевлаштовує ветеранів та постраждалих від збройних конфліктів, частину чистого прибутку спрямовує на соціальні цілі;
- ✓ кондитерська «Добра Цукерня» , с.Чайки, Київська область - кондитерська, в якій працюють як здорові люди, так і люди з частковою чи повною втратою слуху.

Ключовою проблемою є нестача фінансових коштів для започаткування та розвитку соціального підприємства. Хоча останнім часом зацікавленість вітчизняних інвесторів, компаній – донорів та благодійних інституцій, зацікавлених в інвестуванні соціальних підприємств в Україні зростає, нажаль, більшою мірою створення вітчизняних СП фінансується за рахунок іноземних фондів та організацій.

Перешкодою для розвитку соціального підприємництва є необізнаність громадян щодо сутності, механізму та перспектив цього виду підприємницької діяльності. Іншою важливою проблемою є відсутність належної освітньої підготовки майбутніх соціальних підприємців (спеціальностей у вищих навчальних закладах, курсів, тренінгів і т.д).

Висновки. Соціальне підприємництво може набувати найрізноманітніших форм та охоплювати різні сфери діяльності. Однак усі соціальні підприємства мають чітку соціальну мету, на яку спрямовують значну частину своїх прибутків. Проведений нами аналіз показав, що в Україні соціальне підприємництво набуває все більшої популярності, як ефективний механізм і тренд сучасного розвитку української економіки. Соціальне підприємництво в Україні стрімко розвивається, про що свідчить збільшення кількості соціальних підприємств. Неспроможність ринкових механізмів і державних інституцій ефективно вирішувати соціальні проблеми, зростання психологічної напруги в суспільстві сприяло активізації діяльності різноманітних некомерційних, зокрема, волонтерських, благодійних організацій та небайдужих підприємців, яка реалізувалась у формі соціальних підприємств.

Ця специфічна галузь підприємництва не може в повній мірі розвиватися через низку неврегульованих правових та економічних питань. Неспроможність ринкових механізмів і державних інституцій ефективно вирішувати соціальні проблеми, зростання психологічної напруги в суспільстві сприяло активізації діяльності різноманітних некомерційних, зокрема, волонтерських, благодійних організацій та небайдужих підприємців, яка реалізувалась у формі соціальних підприємств.

Формування нормативно-правової бази, що регулює механізм соціального підприємництва в Україні, створення спеціальних програм кредитного та позикового забезпечення для започаткування подальшого розвитку і масштабування соціального підприємства та його популяризація задля зростання обізнаності громадян - основні завдання, виконання яких значно прискорить розвиток соціального підприємництва в Україні.

Україні поки що бракує досвіду, практики, розуміння соціального підприємництва, а головне – достатньої кількості соціально-підприємців, які, об'єднавшись і дійшовши взаємної згоди, змогли б відстоювати свої інтереси та розвиток соціального підприємництва через створення закону. В іншому разі – створення та ухвалення невиваженого закону може обмежити можливості соціально-підприємництва, звужити допустимий діапазон діяльності та навіть нашкодити.

Список літератури.

1. Батажок С. Г. Можливості та локалізації розвитку соціального підприємництва в Україні. Формування ринкових відносин в Україні. 2019. № 7-8. С. 130-140.

2. Голуб'як Н. Р. Соціальне підприємництво як механізм вирішення соціально-політичних проблем. S.P.A.C.E. 2017. № 2. С. 16-20.

3. Гринько Т.В. Теорія та практика управління суб'єктами підприємництва: монографія. Дніпро: Видавець Біла К.О., 2020. 440 с.

4. Завадських Г.М. Підприємництво: соціально-економічне та інституціональне забезпечення розвитку: колект. монографія. / Л.О. Андреева, Л.О. Болтянська, М.І. Грицаєнко, Завадських Г.М., Тебенко В.М. Мелітополь: Люкс, 2021. 300 с.

5. Завадських Г. М., Тебенко В. М. Практичні аспекти становлення соціального підприємництва в Україні. БІЗНЕС ІНФОРМ, 2020. №11. С. 177-185.

6. Завадських Г. М., Тебенко В. М. Соціальне підприємництво як інноваційний вектор розвитку економіки України. The I International Science Conference on Multidisciplinary Research, January 19-21, 2021, Berlin, Germany. P. 229-234.

7. Завадських Г. М., Тебенко В. М. Соціальне підприємництво як інноваційний інструмент розвитку економіки: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції м. Запоріжжя, 9-11 лютого 2021 р.. Запоріжжя: ЗНУ, 2021, С.194-199.

8. Завадських Г.М. Регіональна економіка: Навч. посібн. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 556с.

9. Шоля Р. І. Соціальне підприємництво в Україні як тренд економічного розвитку. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2019. Вип. 26. Ч. 2. С. 121–125.